

BULÁNYI GYÖRGY

JÚDÁS AZ IRODALOMBAN...

VANNAK A TÖRTÉNELEMI K ALAKJAI, akiket évezredek pora sem tud eltemetni. Sohasem válnak holt adattá, minden korhoz van mondanivalójuk s a korok is bele-belevetítik ez alakokba lelküket. Egyszeri, egyedi valójukba az egész ember-voltot belé sűrítve, ennek szimbólumaivá válnak. Ilyen Júdás is.

Krisztus világmegváltó áldozatába belevegyül egy — emberileg — fonák vonás: a tizenkét tanítvány közül az egyik, az iskarióti Júdás, birtokosa a karizmáknak, miként a többi apostol, — harminc ezüstért elárulta s keserves kereszthalálra juttatta Mesterét. A megváltásban, az abszolút isteni akarat e nagyszerű tényében játszott közre Júdás, az áruló apostol. Krisztust ez az árulás juttatta a keresztfára s ezen elszenvedett hal val elégitette ki az évezredes ígélet beváltását szomjazó emberiséget.

A puszta ész világával kereső ember elé itt egy kérdés vágódik: egyszerű eszköz-e Júdás az abszolút isteni akarat kezében vagy saját, szabadakarátának gyümölcse az árulás? — S ezzel emberségünk legmélyebb és legkiirthatatlanabb problémájába futottunk: hogyan férhet össze az Isten abszolút akarata teremtményének, az embernek, szabadakarátával? A hit fényével megvilágított elme tudja, hogy összefér s alázattal hajtja meg fejét a misztérium színe előtt. De akinek ez a fény nem világít, az meg nem nyughatik. Az értelmét meghaladót nem hinni akarja, hanem értelmével megfogni, feloldani valamiképp a kínzó problémát. S ez a titkot látni akaró ember századról-századra eltalál Júdához. Választ kér kérdésére: felelős-e tettéért Júdás? A titok mélységét megrendítő erővel mutatják az Üdvözítő szavai: az Emberfia ugyan elmegy, amint elvégeztetett; ámde jaj annak az embernek, aki őt elárulja (Le. 22, 22.).

A Júdást idéző századok végső forrása a Szentírás. Csak kevés szóval beszél róla:

Ő az apostolok között a tizenkettedik. Az evangélisták az apostolok névsorában megjegyzik: aki el is árulta őt* (Mt. 10, 4). Krisztus maga is utal egyik tanítványa áruló-voltára a kafarnaumi beszédben: Nemde én tizenkettőtököt választottalak s egy közületek ördög (Jn. 6, 71). Ezután már csak a szenvedéstörténetben kap szerepet. Ő az, aki a bethaniai vacsorán kifogásolja a kenetpazarlást. Még e jelenet napján elmegy a papi fejedelmekhez és megígéri, hogy harminc ezüstért kezükre adja Jézust. Jézus tud a bekövetkező árulásról. Éjjel a getszemáni kertben a csók jelével megjelölve átadja Jézust a poroszlóknak. Mikor megtudja, hogy Jézust halálra ítélték, tettét megbánva, visszaviszi a pénzt a papi fejedelmeknek. Azok nem törődnek bánatával. Mire ő elmegy és felakasztja magát.

Az első, aki a századok kérdésére — Miért tette Júdás, amit tett? — feleletet ad, maga a Szentírás. Nem is egyet, hanem mindjárt hármat: tette el volt rendelve; a pénzvágó vitte az árulásra; s a harmadik az ördög súgta a szívébe. Lássuk az elsőt! Jézus többször utal az elrendelésre: amint meg vagyon írva felőle (Le. 22, 22.). Főpapi imájában: Akiket nekem adtál, megőriztem és senki sem veszett el közülük más, mint a kárhozat fia, hogy az írás beteljesedjék (Jn. 17, 12.). Sőt egyenesen a beteljesedésért (Ps. 40, 10.) választotta apostolul (Act. 1, 16—18.). Tette el volt rendelve. — De mikor Jézus elvégzésről, beteljesedésről beszél, mindig hozzát teszi: ámde jaj annak az embernek, aki őt elárulja* (Le. 22, 22.). Saját gonoszsága miatt árulta el. Szent János írja a kenetpazarlás ellen tiltakozó Júdásról: Ezt pedig nem azért monda, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mivel tolvaj volt és nála lévén az erszény, az adományokat elsikkasztá (Jn. 12, 6.). A pénzhétség vitte az árulásra. Ez a második felelet. — E két szélsőt összeköti a harmadik: a sátán vitte rá: Beleméne pedig a sátán Júdásba ... és elmenvén beszéle a papi fejedelmekkel és

tisztekel, mi módon adja őt kezökben (Le. 22, 3—4.). E közbelépés gyengíti Júdás felelősségét, de nem szünteti meg. Hiszen ez csak sugallta a tettet, a végrehajtó ő volt. — A Szentírás válasza nem világosítja meg a misztériumot, ellenkezőleg: tudatosítja, mélyíti.

Mindjárt a II. században egy mű bukkan elénk: Evangélium Iudae. Júdás örömhíre! Mi az az örömhír, amit Júdás hoz az emberiségnek? E mű, a kainiták szent írása, így felel: Júdás, Káinnak, Kámnak, Ézsauanak s az Ószövetség többi elvetettjeinek rokona, egy felsőbb erő szülötte. Egyedül ilyen az apostolok között s így egyedül ő láthatta meg, hogy e világ hatalmai Krisztus halálát megakadályozva, el akarják ütni az emberiséget az örök élettől. Júdás belenyúlt e kavargó helyzetbe s egy erőteljes aktussal, Krisztust kereszthalálra juttatva, megnyitotta az emberiségnek az örökélet kapuit. Krisztus is megváltó, de Júdás is az: Conredemptor! Nélküle nincs megváltás! Az áhítat hangja zendül fel a kainiták ajkán: admirabilem Judam et magnum esse. (Tért., Lib. Praescr. c. 47.). Ez a teljes tudás, a gnózis! De ide csak azok juthattak el, akik előbb a természeti és természetelleni bűnök egész területét végigpróbálták. — Első jelentkezése ez a heroikus Júdás-képnek.

Az apologéták harcra kelnek ellenük. Az egyházatyák homiliáiban, exegetikai és dogmatikai műveiben pedig kialakul a keresztény ókor Szentírásban gyökerező Júdás-képe: dolgozott benne a pénzvágó, az ördögnek saját gonoszsága nyitott ajtót, s ha el is volt rendelve tette, a felelősség alól mi sem menti fel őt. A felelősség kérdését legélesebben Szent Ágoston fogta meg. Felveti a kérdést: nem mond-e ellen Isten jószágának, hogy Júdást, bár árulását a

megváltásban felhasználta, tettéért mégis elítéli? így oldja meg: a bűnösök vagy azért vannak a világon, hogy megtérjenek, vagy azért, hogy valami jó tétessék általuk. Isten megengedte Júdás bűnét, hogy minket megváltson. Az árulás gonosz tettét jól használta fel az Úr. De az Isten még magának a sátánnak a cselekedeteit is felhasználja. A sátán rendezti a keresztényüldözéseket s a megölt keresztények a mennyországba jutnak. Hogy felhasználta a sátán munkáját, attól annak bűne nem lesz kisebb. Júdásé sem. Elítélése tehát nincs ellentétben az isteni jósággal. Ugyancsak Szent Ágoston lát elsőnek típust, szimbólumot Júdásbán: Júdásból nem egy van. Az egy gonosz, a gonoszok egész hadát képviseli.

Az ókort nem annyira Júdás alakja, sokkal inkább maga a probléma érdekelte. A kísértések, a bűnvád, a jótevés reménye s a kétségbeesés félelmetes kataklizmáiban vergődő emberhez még nem jutottak el. Közelebb jutott hozzá a középkor, melynek Júdás-képét inkább az érzelm, mintsem az értelem, költők s nem teológusok alakították. Leginkább három műfajban: a Jézus-életrajzokban, a legendákban s a passió-játékokban. — A Jézus-életrajzokban a Szentírásból kapott vonásokat hordozza némi korszerű színezéssel (pl. a Heliandban). Kiri közülük egy XI. századi északfranciaországi mű, Eupolemius Messiadé-ja. Az álnevű szerző keleti forrásokból merített; abból a világból, amelyben az Evangélium Iudae is született. Júdás itt Cacus király fia s mint a Rossz princípiuma áll szemben Agatus fiával, Krisztussal. Nem is kapzsi, pénzsóvár, megvetett alak, hanem a politikai hatalmáért küzdő zsidó nép királyi képviselője, aki halálra akarja sebezni a szembenálló Messiást. — Újabb, bűvő patakként felbukkanó jelentkezése ez a heroikus Júdásnak! — Míg a Jézus-életrajzok csupán a Szentírás anyagát használták fel, a legendák újat hoztak. Júdás életének a Szentírás előadta részeihez ezek sem nyúltak, annál inkább az azok előttiékhöz és utániakhoz. A XIII. századi Legenda Aurea így beszéli el Júdás származását:

Cyborea, a jeruzsálemi Ruben felesége, álmodta: egy gyalázatos fiút fog szülni, aki egész családjukat romlásba dönti. Amint megszületik a gyermek, egy kis kosárban kirakják a tengerre. Scarióth szigetéig viszi a kosarat a víz, ahol egy addig gyermektelen királynő fiának fogadja a csecsemőt. A királynőnek később fia születik, de Júdás a kis mostohaöccs életére tör. Erre felfedik előtte származását, mire ő megöli öccsét és elmenekül. Jeruzsálembé kerül. Itt Pilátus szolgálatába áll, akinek kertje Ruben kertje mellett fekszik. Pilátus egyszer megkívánja Ruben kertjének gyümölcsseit, átküldi értük Júdást, aki az ellenszegülő Rubent megöli. A kert Cyboreával együtt Júdásé lesz. A szerencsétlen Cyborea elmondja új férjének egész élet-történetét s Júdás megtudja származását. Megrendül s bűneinek bocsánatát akarván, Jézushoz csatlakozik. Ezután következik az, amit a Szentírásból tudunk róla.

E történet a keleti fantázia (valószínűleg Mózes és Oedipus életét egybekapcsolva) s az öntudatlan okkeresés gyümölcse. A titkot érteni akaró, a szörnyű bűnt valamiképp megmagyarázni akaró emberi ösztön szülte. Kellott Júdást testvér- s apagyilkosnak, vérfertőzőnek, már születése előtt is rettenetes tettekre kárhoztatottnak ábrázolnia, hogy érthető legyen az Istenárulás. — A XIV. században már egy kialakulófélben levő Júdás-eposzt is találunk, melynek első része a fenti legenda, második része az apostol élete, s a harmadik: pokolbeli szenvedése, — s ez ismét új anyag. Az ír Szent Brandán egyik tengeri útja alkalmával egy szerencsétlen alakot pillant meg, aki egy fagyos szeleknek és dühöngő hullámoknak kitett sziklához láncolva áll. Júdás az. Csak vasárnaponként s egy-két nagy ünnepen jöhet fel a pokolbeli tüzéből — enyhülni.⁵ — Dante Infernójának legalsó köre a Giudecca. Itt van a sátán, Júdás, Brutus, az Isten és a világcsászárság árulói. A legszörnyűbb kín Júdásé (XXXIX. 61.), aki itt megint föléjenő egyediségének s időtlen típusává lesz az Árulónak (XIX. 96.). — A passió-játékokban Júdás a közönség kedvenc alakja lett. Szerepe idővel mindjobban szélesült. Mint az oly nagyon gyűlölt kapzsi pénzkuporgató, uzsorás zsidó típusa jelent meg a nézők előtt. A harminc ezüstpénzt egyenként végig- vizsgáló Júdás — nem hamisak-e? — a legkedveltebb jelenetek egyikévé lett.⁶ — Ez az ábrázolás kiváltotta a gettó zsidóságának ellenhatását. A zsidó hagyományban egy furfangos, Jézusnak, a csalónak, mindig felibe kerekedő Júdást találunk, aki végül is megöli Krisztust.⁷

Júdás belső tragédiájáig a középkor sem jutott el. Nem érdekelte őt Júdás, az ember. Értelmileg, érzelmileg teljesen lefoglalta a szenvedő Krisztus. Nem tudott Júdás benső tragédiájára gondolni, mikor maga előtt látta a getszemáni kertben kínlódó, vérrel verítékező Krisztust. Megkapó bizonyossága ennek az officium tenebrarumban a szenvedő Jézus Júdásnak szóló szemrehányó szavai. — Az étellel kacagva csókolódzó renaissance-t nem érdekelte ez a századok mocskolta alak. — A reformáció folytatta a középkor passió-játékait, a protestáns iskoladramákban változatlanul élt tovább az uzsorás, pénzsóvár, tolvaj Júdás. — A barokk sem jutott tovább. Abraham a Sanda Clara hatalmas kétkötetes munkát írt Júdásról, a gaz fráteréről. A kérdésre — Miért választotta őt Krisztus apostollá, mikor úgyis tudta, hogy gazember lesz belőle? — adott felelete csattanósan mutatja Júdás-szemléletét: Miért szemelte ki Isten Júdást apostolnak, tanítványnak, tanítónak, papnak, csodatevőnek, jóllehet előre látta, hogy tolvaj, pártütő, áruló, sajátmagának hóhéra, egyszóval gaz fráter lesz belőle? Mi dolgod vele? Mi közöd hozzá?! Te légy illedelmes, jó és jámbor, kérd Istent, hogy állhatatos légy s hagyj fel ostoba tudákoskodó miérteiddel!

Hangulati párját megtaláltam Telegdi Miklós prédikációiban is. — A renaissance, reformáció és

barokk Júdás-képe a középkorhoz viszonyítva semmi lényeges változást nem mutat. Újat majd csak az a kor mond, amely gyökeresen más állás-pontra helyezkedik a Szentírással s a kereszténységgel szemben. Ez történt meg a felvilágosodásban s nyomán a XIX. században.

A felvilágosodás az Evangélium Iudae, a Messiadé s a zsidó hagyomány Júdás-képének időnként felfelbukkanó fonalát veszi fel és viszi tovább. Klopstock Messiasában jelentkezik először határozottan a hagyományossal szemben álló Júdás délceg külsejű, igazi férfiszépség itt (III. ének). S nem is tolvaj, inkább ravasz pénzügyi spekulátor, aki Krisztus uralma s Kaifásék uralma esetére is biztosítani akarja magát. A szellemi légkört, melyben ez az új felfogás meggyökeresedhetett, a felvilágosodás protestáns teológiája, a bibliai racionalizmus, alakította ki. Szerinte Krisztus nem Isten s így Júdás nem Istent árult el. Ember áll emberrel szemben! S a probléma most már ez: hogyan hasonlottak meg egymással a közös célokért küzdő Mester és Tanítvány? Az ilyen meghasonlás — Renan szerint — mindennapos dolog. Inkább a szakadás költői kidolgozásában, művészi aláfestésében, Júdás gyötrődő lelkének elemző megmutatásában rejlik érdek és nehézség. S hogy a költőket mi se kösse e feladat megoldásában, még a Szentírás sem, erről is gondoskodott e bibliai racionalizmus. Volkmar szerint az egész árulástörténet pusztán kitalálás. A paulinusok költötték, hogy Pált a megürülendő krisztusi apostolsághoz juttassák.

A XIX. század új Júdást alkot. Elpártolását Krisztustól megértetni, — erre valami nagy eszme ellensúlyra kellett. Mi lehetett a század szemében erre alkalmasabb a hazaszeretetnél? A patrióta Júdás Goethe *Dichtung und Wahrheit*-jében jelenik meg először (XV.). Nyomán ez új szemlélet gazdag Júdás-dráma- és regényirodalmat fakaszt. Benne Júdás alakja feltartóztatlanul emelkedik felfelé, egészen — az Evangélium Iudae magaslatáig. Goethénél még csak szerencsétlen exapostol, aki feljelentésével csupán kényszeríteni akarta Krisztust, hogy vezesse már a népet elnyomói ellen. A Dulks drámájában már, mint a néppárt vezére, a tettek embereként áll szemben a racionalisták halványra betegített Krisztusával, aki a gondolatok herosza. Ő is erőteljes fellépésre akarta kényszeríteni Krisztust. Életét adta a nép ügyéért. Nem ő az áruló, hanem Krisztus, aki veszni engedte azt. V. Strauss Júdása Krisztus eszchatologikus kifejezéseit hallva, rádöbben arra, hogy rossz kézre bízta népe sorsát s félreállítja annak útjából Jézust. W. Germán nagy történeti regényében a minden népet keblére ölelni akaró Jézust, mint a zsidó nép ellenségét juttatja keresztre a választott nép eszméjét képviselő Júdás. E. Geibel Júdása önmagát tudja Messiasnak s lemond méltóságáról Krisztus javára. Mikor azonban látja, hogy Krisztus semmit sem akar tenni népéért, félre kell

tolnia őt. — E művekben egy népéért minden áldozatra kész szabadsághős törik össze a vállalt feladatok nagysága alatt. Júdás patrióta-volta belement a köztudatba. Még A. K. Ernmerich látomásaiban s a századvégi oberammergaui passió-játékokban is, melyek a tolvaj-Júdás szemléletben fogantak, fellelhető, mint alakját gazdagító vonás. — Páru csatlakozott a nemzeti érzéshez a század másik kedvenc vonása: a szerelmi érzés. A kettő egybefonódik s mint éltető talajba, a felvilágosodás eszméjébe iktatódik bele Várad Antal Iskariótjában (1877). Júdás itt is a zsidó érdekek harcosa, de az árulásra végül is az bírja rá, hogy menyasszonyát, Mária Magdolnát, Krisztus elhódította az evangéliumnak. Júdás ezenfelül még a fénynek, a felvilágosodásnak is apostola. Az egyszerű apostolok természetesen nem tudják megérteni őt, de a képzetesebb Szent János borongva említi sirjánál, hogy tanát tovább terjeszteni, A fényt a nép leikébe átlehelni, Jó — talán hivatva volnánk (74. l.). — De jutott még magasabba is. Schoenaich-Carolath Júdása már nem a zsidóság, hanem az egész emberiség tudatos képviselője az Istennel szemben. Bosszút áll az emberért Istenen, aki a bűnt adta kísérőül az életre s a halál képét tartván szüntelen szemünk elé, önkénye pokollá teszi már e földi életet is. Ha ennyit szenved az ember, szenvedjen most már egyszer az Isten is. Innen már csak egy lépés a kainták Conredemptoráig. Ezt is megtette G. Fuchs Júdása. Hosszú töprengés után szánja el magát végül is arra, hogy a messiási országért dolgozni nem akaró Krisztust elárulja. Tette után teljes bizonyossággal döbben eléje, hogy Istent árulta el. De lerázza magáról a felelősséget, hisz társa lett Istennek a megváltásban. Nélküle nem jutott volna Krisztus céljához: «Judas tat Gottes Wille und Gottes Werk»

Mi más e Júdás, mint a felvilágosodás előtti! Amily természetes volt ott elítélése, oly természetes itt felmentése, sőt megdicsőítése. A. Büchner e kor Júdásában az ember képmását látja, aki a legvégsőre is képes, hogy megmentse korát, még akkor is, ha ezért gonosztevőnek fogják mondani gyengébb bajtársai, akik nem mertek akkorák lenni magukmegtagadásában és ideáljaik szeretetében. Ez ábrázolás lelki gyökerei: a bűnről és Istennel szemben való felelősségről tudni nem akaró XIX. századi ember mindent megbocsátani-akarása, kereszténységellenes érzülete, Krisztus-közömbössége. Jól mutatja ezt a kor lelkének utóénekese, az önmagát leplezetlenül feltáró Ady Endre, kinek Júdása így énekel: középkor a szenvedő Istenember mellett nem vette észre a bűnében csak úgy kínlódó istenárulót. A XIX. század dicsfénybe vonta Júdást s nem vette észre a vértgyöngyöző, kínlódó Istenembert.

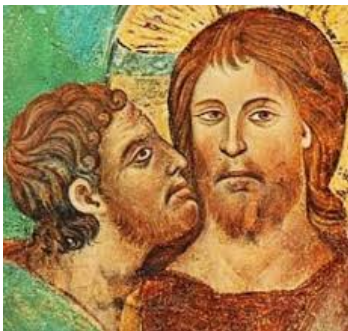
Ady a kor lelkét leleplező szavaival egyidejűleg Ibsen (Császár és Galileai) és Lagerlöf (Krisztus-legendák) ismét a misztériumra irányítják a figyelmet:

Júdás szerette is, gyűlölte is Krisztust; akarta is, meg kellett is őt elárulnia. P. Claudel pedig gúnyjával lehetetlenné teszi a XIX. századi Júdás-rajongást

Júdása a fáról, amelyre felakasztotta magát, függő helyzetéből beszél ma hozzánk: Jóllehet Krisztushoz csatlakozott, azért a farizeusokkal is fenntartotta a kapcsolatot. Ezek között volt egy igen finom szellem — Goethe —; tőle tanult a legtöbbet. Ugyanis e finom szellem tudta értékelné Krisztust, de nem elfogultan, a dolgokat magasabb szempontból kell nézni, s ami őt illeti, pogány a pogányokkal s keresztény a keresztényekkel. Júdás is a társadalom magasabb érdekeit tartotta szem előtt, mikor a társadalmi renddel mindinkább szembehelyezkedő (pl. halott-támasztásokkal) Krisztust a keresztre juttatta. Árulás inkább rajta történt, hogy nyomorult harminc pénzzel akarták áldozatát megfizetni. Neki azonban ez sem kellett, inkább választotta ezt a fát, mely oly annyival különb, mint Krisztus keresztfája. Azzal ugyanis két irány van jelölve, a jobb és a bal, az igen és a nem, az igaz és a hamis. Ez kielégíti az egyszerű lelkeket. De az ő fája gazdagul burjánzó ágai minden irányban a legnagyobb lehetőségeket nyújtják filozófia, filológia, szociológia és . . . te, gyászos teológia.

Claudel gúnyja finom, de metszően éles. A XIX. század elé tárja szeretett Júdás-képét s hozzáteszi; nem csoda, hogy ilyen, a ti tanítványtok, magatokat fényképeztétek le benne. — A finomabb lélekelemzéssel gazdagított régi szemléletből nőttek ki Mauriac és Papini Júdás-képei. Mauriac Júdása csak mímelte a Krisztus-követést. Földi dolgok után futott Krisztus oldalán s végül is elvesztette hitét. Papini pedig — s vele zárjuk áttekintésünket — a probléma nyitját keresve csak oda jut el, hogy Júdás misztériuma kettős csomóval van a megváltás titkához kötve, s számunkra továbbra is misztérium marad.

Végére értünk Júdás vázlatos történetének. A misztérium fátylát fel- lebbentem akaró emberi elme valóban feléje fordult és korról-korra beléje mondotta lelkének szavát. Két évezred lelki vívódásai: ég felé húzó vágya és porban csúszása mind belé vannak írva. Júdás alakja ma is eleven, mindig új s a földi ember számára örökké titokkal teljes, mert« Az Emberfia ugyan elmegyén, amint meg vagyon írva felőle: de jaj annak az embernek, aki az Emberfiát elárulja (Mt. 26, 24.).

(1951.)

FARKAS ISTVÁN

NÉHÁNY EMLÉKEM BARNÁRÓL

„Ha elmegyek, ami hamarosan, néhány hónapon belül – már a napját is tudom – elmegyek, minden kutyában meg foglak ugatni, amíg nem kezdesz magaddal valamit” – mondta a liftnél, amikor búcsúzás után kikísért. Elmosolyodtam, de ő komoly volt. „Majd meglátod!” - tette hozzá nyomatékkal. Aztán már csak összekoccantottuk a halántékunkat és beszálltam a liftbe. Talán ezek voltak az utolsó szavai hozzám. Évekig elkísértek.

Amikor egy idő múlva hallottam, hogy meghalt, nem lepott meg. Az utolsó találkozásunkon újra és újra előjött távozásának várható időpontja éppúgy, ahogy a korábbi reinkarnációi és a jelenlegi is. És igen. Mit tagadjam. Akkor költöztünk lányunkhoz Zuglóba, mert megszületett a második unokánk és kérték a segítségünket. Ahogy naponta gyalog ballagtam le a kismetróig, a sok kertés ház összes kutyája megugatott. Már csak nevettem – igen Barna, tudom, kezdenem kell valamit magammal.

De a kapcsolatunk korábban kezdődött. Úgy alakult az életünk, hogy Pestre visszaköltözésünk után sorra jelentek meg életünkben a papok. Az első Gyusza volt, a Bokorpap, még Fehérvárott. Aztán jött Lipien Misi, majd általa Gyurka bácsi, majd Kocsi Gyuri. Egy szép napon Dobogókőre beállított Gyuszi bácsi, majd megtaláltam Gromon Bandit. Végül, talán utolsóként Barcza Barna. Őt valaki akkor ajánlotta, amikor belemerültem az akkor – és azóta is – mindent elárasztó „ezoterikus” marketingbe. Mondtam is a feleségemnek: mi a fenének nekem ez a sok pap? De ő sem tudta a választ.

Amikor először becsöngettem hozzá a kaputelefonon a Pillangó parki panelba, alig tudtam róla valamit. Így teljesen tisztán, minden elvárás és ítélettől mentesen találkozhattunk. Talán hat-nyolc alkalomról van szó. Találkozásainknak később sem volt Bokros forgatókönyve: fix időpont, közös ima, téma, olvasás, véleményezés, reakciók, így inkább – ahogy az idő előrehaladt - nyílt, baráti beszélgetések voltak. A kávé mindig ott várt a kis asztalon. Mindig nagyon kedves és szívélyes volt. Bármit hoztam elő témaként, azonnal nyitott volt rá, sőt. Elámultam felkészültségén, ami az enyémhez képest univerzális méretű volt. Akkoriban egyik kedvencem Rajneesh volt, az indiai guru, akit, művein keresztül ő is jól ismert. Egyik délután azzal lepott meg, hogy videóról együtt megnézhattük az egyik előadásáról készült felvételt. Már előre felhívta a figyelmemet az előadó belső csöndjére, ami ott volt szavai mögött, a viccek és kis történetek, de még a nevetése mögött is.